

УДК 378.14 (477)

ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТНОСТІ В МОЛОДІЙ СІМ'Ї В ПЕРІОД ПЕРВИННОЇ АДАПТАЦІЇ**Л.О.Котлова**

Анотація. У статті проаналізовані основні типи конфліктів молодого подружжя, що виникають у період первинної адаптації до шлюбу.

Ключові слова: конфлікт, конфліктність, криза, первинна адаптація, сім'я, шлюб.

Аннотация. В статье проанализированы основные типы конфликтов молодых супругов, возникающие в период первичной адаптации к браку.

Ключевые слова: конфликт, конфликтность, кризис, первичная адаптация, семья, брак.

Summary. The paper analyzed the basic types of conflicts the young couple that arise during the initial adaptation to marriage.

Keywords: conflict, conflict, crisis, initial adjustment, family, marriage.

Постановка проблеми. Життя людини в сучасному суспільстві передбачає її існування та розвиток в умовах граничної невизначеності. Особливої актуальності набувають питання, пов'язані з функціонуванням, адаптацією та виробленням особистістю ефективних стратегій подолання ситуацій, пов'язаних з фактором раптовості, різними стресовими ситуаціями.

Щасливе чи хоча б психологічно комфортне подружнє життя допомагає людині в досягненні особистого щастя й найскладніших життєвих цілей. Успішний шлюб часто порівнюють з виграшем в лотерею, «щасливим білетом», він має значну цінність у суспільстві. Не можна не погодитись, що більшість людей прагнуть до ідеального шлюбу й хочуть мати щасливу родину. І тим не менше здається, що щасливі шлюби та сім'ї рідкість – ми, ледь не щодня, зіштовхуємось з сімейними конфліктами, нерозумінням і «війнами» найближчих родичів.

Шлюбно-сімейні відносини в суспільстві являють собою найважливішу сферу існування як окремого індивіда, так і всієї держави. Найбільша кількість розлучень припадає на період шлюбних стосунків у 5–7 років. Статистика розлучень в Європі свідчить про те, що Україна посідає «почесне» третє місце після Росії та Білорусії.

Аналіз наукових досліджень з даної проблеми. Дослідження психологів вказують на те, що у 80 – 85% сімей є конфлікти. Інші 15 – 20% фіксують початок сварок з різних причин.

Проблема конфліктності в молодій сім'ї на даний час досить інтенсивно вивчається як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Так, Н.Обозова вивчала міжособистісні стосунки в сім'ї [7]; Л.Шнейдер вивчав еволюцію та сучасність шлюбно-сімейних відносин, особливості їх виникнення, стабілізації та розпаду [11]; Є.Ейдемільер, В.Юстіцкін, Є.Криченко та В.Терехін аналізували психологічні механізми функціонування сім'ї, а саме: структуру сімейних ролей, комунікації в сім'ї, психологічні аспекти шлюбно-сімейних відносин [12; 4]; С.Кратохвіл, Д.Фрімен присвятили свої

дослідження вивченню сімейної терапії та терапії сексуальних порушень [3]; В.Сисенко розкрив проблеми сімейних конфліктів та ін. [9]. Тим не менше, проблема конфліктності в молодій сім'ї й досі не вичерпана.

Мета статті. У статті проаналізовано різносторонні підходи до проблеми конфліктності в молодій сім'ї в період первинної адаптації.

Виклад основного матеріалу. Усі людські проблеми починаються та закінчуються в сім'ї. М.Соловійова зазначає, що сім'я – це мала соціальна група суспільства, найважливіша форма організації особистого побуту, заснована на подружньому союзі й родинних зв'язках, тобто в її основі лежать відносини між чоловіком і дружиною, батьками й дітьми, братами й сестрами, іншими родичами, які живуть разом і ведуть спільне господарство [10].

На думку В. Бондаровської, сім'я репрезентує суспільство загалом, є його мініатюрним відображенням. У ній здійснюється соціалізація людини. Досвід, якого людина набуває у сім'ї, визначає її індивідуальну поведінку, створює внутрішню конструкцію реальності, на основі якої особистість сприймає навколишній світ [2].

Нині розрізняють два основні типи сім'ї: домінаторна (тоталітарна) та партнерська (демократична) сім'я. Вважається, що суспільства, у яких домінують тоталітарні стосунки в сім'ї, легко можуть стати тоталітарними, а суспільства, в яких переважає партнерський тип сім'ї, мають більше шансів стати демократичними.

Беррі та Дженой Уайнхолд, експерти ООН з проблем сім'ї, визначили такі характеристики тоталітарної сім'ї:

- зловживання владою;
- відсутність рівних прав;
- твердо визначена роль членів сім'ї різної статі;
- відсутність спільних сімейних заходів;
- відсутність поваги до приватного життя;
- батьківські обов'язки не розподіляються;
- відсутність співчуття;
- опір усіляким змінам;
- відсутність сімейної єдності;
- відсутність аналізу конфліктів, що виникли [13].

Зрозуміло, у жодній сім'ї ми не знайдемо повного набору характеристик домінаторної сім'ї, як і всіх ознак партнерської сім'ї. Але є підстави думати, що в більшості країн світу ширше представлені ознаки домінаторної, ніж партнерської сім'ї [2].

Партнерську сім'ю характеризують таким чином:

- кооперативна структура відносин: рівні можливості, рівні права;
- відкритість у сімейних стосунках;
- відсутність секретів та таємниць;
- домашня робота та обов'язки в сім'ї розподіляються на засадах рівноправності;
- повага до приватного життя кожного члена сім'ї;
- конфлікти вирішуються за принципом: «і той, і інший виграли»;
- всі беруть участь у вирішенні принципових питань;
- батьківські зобов'язання розподіляються порівну;
- співчутливі стосунки;
- основною дисципліною є повага та довіра;
- тісна сімейна згуртованість;
- сім'я є джерелом радості [13].

За критерієм влади О.Антонов та В.Медков виділяють такі типи сімей:

- патріархальні сім'ї, де головним є батько;
- матріархальні сім'ї, де найвищий авторитет має матір;
- егалітарні сім'ї, коли в ній не має чітко вираженого авторитету чоловіка чи дружини, а існує ситуативний розподіл влади між дружиною та чоловіком [1].

Проаналізувавши праці багатьох дослідників, можна дійти висновку, що тоталітарна модель сім'ї є небезпечною не тільки для розвитку та життя окремої людини, але й для суспільства, людства. Тож, необхідно в житті сім'ї, у вихованні дітей, у керуванні країною переходити від патріархальної однобокої, тоталітарної, домінаторної системи до більш сучасної, в якій широко буде представлене партнерство між чоловіками та жінками.

Вірджинія Сатір зазначає, що сім'я – це система, а тому вона прагне до рівноваги, для підтримки

якого деколи в хід іде нав'язування ролей членам сім'ї, система заперечень, нереальні очікування [8].

Сім'я весь час перебуває в процесі розвитку, в результаті цього виникають непередбачувані ситуації і членам сім'ї доводиться реагувати на всі зміни, а отже – змінюється їхня поведінка в різних ситуаціях. А на цей процес, зі свого боку, впливає темперамент, характер та інші якості особистості. Не дивно, що в кожній сім'ї між її членами виникають різного роду сутички. В житті кожної сім'ї, яка існує довгий час, є періоди, коли в ній відбуваються важливі зміни, що можуть спричинити конфліктну ситуацію.

Сім'я в своєму розвитку проходить певні стадії. Стадії життєвого циклу сім'ї пов'язані з появою нових членів сім'ї та «відходом» старих. Ці зміни в складі сім'ї багато в чому змінюють її рольове функціонування.

Картер та Мак Голдрінг виділяють шість стадій життєвого циклу сім'ї:

- несімейне положення: неодружені чоловіки та жінки, які ще не створили своєї сім'ї;
- сім'ї, щойно створені;
- сім'ї з маленькими дітьми;
- сім'ї з підлітками;
- вихід дорослих дітей з сім'ї;
- сім'ї на пізній стадії розвитку [13].

Однак, В.А.Сисенко виділяє дещо іншу періодизацію:

- зовсім молоді шлюби – від 0 до 4 років спільного життя;
- молоді шлюби – від 5 до 9 років спільного життя;
- середні шлюби – від 10 до 19 років спільного життя;
- літні шлюби – більше 20 років спільного життя [9].

Досить цікавою є класифікація розвитку сім'ї Г.Навайтіса, який розглядає наступні стадії розвитку сім'ї:

Дошлюбне спілкування. На даній стадії необхідно досягти часткової психологічної та матеріальної незалежності від генетичної сім'ї, отримати досвід спілкування з протилежною статтю, обрати шлюбного партнера, отримати досвід емоційного та ділового спілкування з ним.

Етап медового місяця. Це період прийняття змін у інтенсивності почуттів, встановлення психологічної та просторової адаптації з генетичними сім'ями, отримання досвіду взаємодії в рішеннях питань організації щоденного життя сім'ї, створення інтимного життя партнерів, первинне узгодження сімейних ролей.

Етап молодості сім'ї. Це період: рішення про продовження роду – повернення дружини до професійної діяльності та початок відвідування дитиною дошкільного закладу.

Зріла сім'я, тобто така, що виконує всі свої функції. Якщо на четвертому етапі сім'я поповнюється новим членом, то на п'ятому вона доповнюється новими особистостями. Відповідно змінюються ролі батьків; їхні можливості задовольняти потреби дитини в опіці, організувати соціальні зв'язки дитини.

Етап зрілої сім'ї закінчується, коли діти досягли часткової незалежності від генетичної сім'ї. Емоційні задачі сім'ї можна вважати вирішеними, коли психологічний вплив дітей та батьків один на одного досягає рівноваги, коли всі члени сім'ї умовно автономні.

Сім'ї людей старшого віку. На даному етапі відновлюються шлюбні відносини, надається новий зміст сімейним функціям (наприклад, виховна функція проявляється у вихованні онуків) [6].

Інші вчені (за узагальненням В. Бондаровської) зазначають, що сім'я в своєму розвитку проходить такі стадії:

- 1) стадія первинного шлюбу – від встановлення стійкого зв'язку з партнером до появи першої дитини;
- 2) стадія первинної сім'ї – з моменту появи першої дитини до віку статевої зрілості останньої дитини;
- 3) стадія вторинної сім'ї – від статевої зрілості останньої дитини до їхнього виходу з генетичної сім'ї;
- 4) стадія вторинного шлюбу – від відходу останньої дитини до їхнього відходу з батьківської сім'ї до розлучення чи смерті одного з партнерів [2].

На цих стадіях по-різному складаються стосунки між чоловіком та дружиною, виникають конфлікти, які залишають свій слід на психологічному кліматі сім'ї, на процесі та особливостях виховання дітей.

На першій стадії розвитку сімейних відносин, стадії встановлення стосунків, велику роль відіграють ті цінності, вірування, психологічні моделі поведінки, яких кожний з членів подружжя набув у своєму житті, насамперед, у тій родині, де він чи вона зростали.

Стадія первинної сім'ї. Це стадія сім'ї від народження першої дитини до віку статевого дозрівання останньої дитини. У подружжя народжується перша дитина. У центрі сім'ї з'являється нова істота. В житті сім'ї все змінюється. Дитина потребує великої уваги, нових умінь та навичок. Її поява – це емоційна революція в житті сім'ї. Про те, як пережити цю революцію щодо стосунків з дитиною. На основі цього в родині з'являються нові суперечності та конфлікти.

Суперечки та конфлікти виникають між матір'ю та батьком, а також на молодих батьків впливають їхні батьки, бабусі та дідусі на всіх рівнях, свідомому та підсвідомому, вірять у те, що вони виростили дітей, начебто не поганих, що означає правильність їхнього досвіду, тож вони краще за молодих знають, як треба ростити та виховувати дитину.

Нові суперечності вносить і зовнішній світ. Наявність у стабільному суспільстві розвиток технологій, поглядів на догляд та виховання дітей постійно впливають на сімейну систему.

На третій стадії існування сім'ї – стадії вторинної сім'ї – від статевої зрілості останньої дитини до виходу з батьківської сім'ї, теж існують властиві саме цій стадії проблеми та конфлікти.

Стадія вторинного шлюбу – стадія відходу останньої дитини з батьківської сім'ї до розлучення чи смерті одного з партнерів. Які ж проблеми виникають у подружжя на етапі вторинного шлюбу? Насамперед це вікові особливості особистості, її звички, зміни характеру, що впливають на комунікацію та стосунки з партнером; по-друге – старіння. У цей період і жінка, і чоловік важко переживають зміни в своєму зовнішньому вигляді та енергетичному стані. Жінка починає відчувати себе не впевненою в собі, бо в неї з'явилися зморшки, її статура вже не така струнка та приваблива, а чоловік хвилюється, що він втрачає потенцію, волосся і т.д. [2].

На вчинки, що призводять до конфлікту в сімейних стосунках, слід завжди зважати, бо сім'я – надзвичайно важливий соціальний інститут у державі. Недаремно кажуть: сильна сім'я – сильна держава [7].

Сімейні конфлікти – це протидія між членами родини на основі зіткнення протилежно спрямованих мотивів і поглядів, на основі різної культури й стереотипів. В залежності від суб'єктів взаємодії сімейні конфлікти поділяються на конфлікти між: подружжям; батьками й дітьми; подружжям і батьками чоловіка та/або дружини; бабусями (дідусями) та онуками. Безумовно, основну роль у сімейних конфліктах мають конфлікти подружжя.

У таблиці 1 представлено узагальнені класифікації, типи та основні причини сімейних конфліктів [1].

Таблиця 1

Основні класифікації сімейних конфліктів

(за А.Анцуповим та А.Шипіловим)

№	Основи класифікації	Типи конфлікту	Основні причини
1	Суб'єкти конфлікту	Конфлікти подружжя	Увесь спектр причин сімейних конфліктів
		Конфлікт між батьками й дітьми	Наслідки виховання та стилю виховання дітей Ригідність сімейних стосунків Вікові кризи дітей Стереотипи сприйняття стосунків батьків із дітьми Особистісні чинники, зокрема внутрішні конфлікти та конфліктність
		Конфлікти родичів	Авторитарне втручання родичів Ригідність поглядів на родину та стосунки в родині Ревнощі та/ або заздрощі Особистісні чинники
2	Джерело конфлікту	Ціннісні конфлікти	Наявність протилежних інтересів, цінностей, поглядів
		Позиційні конфлікти	Боротьба за владу в родині, за місце лідера («першої особи») в родині Незадоволеність потреби у визнанні значущості одного з членів родини
		Сексуальні конфлікти	Психосексуальна несумісність подружжя Сексуальні хвороби одного з членів подружжя Проблеми комплексів та зниженої самооцінки сексуальних можливостей одного з членів родини
		Емоційні конфлікти	Незадоволення проблеми в позитивних емоціях (відсутність уваги, пестощів, ніжності, турботи, розуміння з боку одного з членів родини)
		Економічні та побутові конфлікти	Тяжкий матеріальний стан родини Протилежність поглядів подружжя на побут, гроші та участь членів сім'ї їх добуванні

3	Поведінка конфліктуючих сторін	Відкриті конфлікти	Індивідуально – психологічні особливості членів родини Рівень культури та виховання Гнучкість та стійкість системи саморегуляції Значущість для одного з членів родини причини конфлікту
		Приховані конфлікти	Причини ті ж, що й у відкритих конфліктах Акцентуації поведінки одного з членів родини Неуміння одного з членів родини відкрито висловлювати бажання та потреби Застосування конфліктогенів спілкування Значна внутрішня конфліктність одного з членів родини

Сімейні конфлікти мають суттєві відмінності від інших видів конфліктів в інших сферах людської взаємодії. Врахування особливостей сімейних конфліктів є важливим для їх попередження і розв'язання, а саме:

Сімейні конфлікти мають особливий зміст і характер, їхня специфіка зумовлена унікальністю сімейних стосунків. Важливою особливістю стосунків членів родини є те, що їх основний зміст створюють як міжособистісні стосунки, так і правові, і моральні обов'язки, що пов'язані з реалізацією функцій сім'ї – репродуктивної, виховної, побутової, економічної, комунікативної, регулятивної, рекреативної.

Сімейні конфлікти різняться й за причинами, найважливішими з них є:

- обмеження свободи дій, активності, самовиразу членів родини;
- сексуальна дисгармонія подружжя;
- активна поведінка одного з членів родини (наявність залежності, алкоголізм, наркоманія, немотивована жорстокість, психічні проблеми типу психопатій тощо);
- наявність протилежних інтересів, прагнень, обмеженість можливостей для задоволення потреб одного з членів родини;
- авторитарний, жорсткий тип стосунків, які склалися в родині загалом;
- наявність ускладнених матеріальних потреб, які неможливо або надто складно вирішити;
- авторитарне втручання родичів у подружні стосунки тощо [5].

При визначенні причин сімейних конфліктів важливо врахувати зміни в мікро- та макросередовищі: погіршення матеріального становища; надмірна зайнятість одного або двох партнерів на роботі; неможливість нормального працевлаштування подружжя; тривала відсутність окремого й влаштованого житла; відсутність можливості влаштувати дітей у дитячі навчально-виховні заклади та ін.

Особливості сімейних конфліктів мають прояв у їх динаміці, а також у формах протікання. Загалом динаміка сімейних конфліктів відрізняється класичними етапами, але означені конфлікти вирізняються підвищеною емоційністю, швидкістю протікання кожного з етапів, формами протидії, способами їх регуляції та розв'язання.

Суттєвою особливістю сімейних конфліктів є й те, що вони можуть мати тяжкі наслідки, як соціальні, так і особистісні. Часто вони закінчуються трагічно, суїцидальними спробами, захворюваннями членів родини. Суттєве місце в наслідках конфліктів для дітей, для яких будь-які конфлікти в сім'ї є психотравмами, які впливають на їх подальше життя, світосприйняття, прийняття себе, прогнозування власного життєвого шляху та успіху в ньому.

Попередження й розв'язання сімейних конфліктів тісно пов'язані з наявністю ряду суттєвих чинників, що може виступати як шлях у подоланні родинних суперечок:

- прийняття члена сім'ї як особистості, спілкування в сім'ї на засадах взаємоповаги, взаєморозуміння, любові та турботи;
- особистісна гнучкість у прийнятті сімейних рішень та відкрите прийняття думок і поглядів інших членів родини;
- формування загальної, і, зокрема, психологічної культури спілкування в сім'ї;
- наявність позитивної спрямованості та бажання членів родини зберегти її;
- розвиток сімейно-сексуальної культури й бажання нею оволодіти;
- усвідомлення власних конфліктогенів у застосуванні до членів сім'ї та бажання їх долати;
- виховання дітей з урахуванням їх індивідуально-психологічних і вікових особливостей;
- формування сімейних традицій, єдиних радощів, взаємної довіри й переживань [5].

Існує досить значний перелік варіантів регуляції і подолання сімейних конфліктів, однак, суттєвим у всіх варіантах є розвиток культури спілкування та партнерства в стосунках між членами родини.

Висновки. Проаналізувавши вище сказане, можна сказати, що конфлікти в сім'ї можуть привести

до руйнування відносин, або навпаки, вивести відносини подружжя на новий рівень.

Відомо, що сімейно-шлюбні потреби чоловіків та жінок сильно відрізняються, саме під час задоволення потреб кожного може виникнути конфлікт, також на конфліктність у сім'ї впливають неадекватні суперечки сімейно-шлюбних уявлень та очікувань

Цінність конфліктів в тому, що вони запобігають закостенінню системи, відкривають дорогу інноваціям. Конфлікт є певним стимулом до змін та викликом, який потребує творчої реакції. В конфліктах, без сумнівів, є певний ризик, який може привести до руйнування відносин, але не дивлячись на мінуси конфлікту, можна знайти й позитивні сторони, які можуть вивести подружжя на новий рівень відносин, отримання нових життєвих можливостей.

Література

1. Анцупов А. Я Конфликтология : учеб. для вузов / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилова. – СПб. : Питер, 2007.- 496 с.
2. Бондаровська, В. Стадії розвитку сім'ї. Види сімейних конфліктів. // Психологічна допомога сім'ї / Упоряд. Т. Гончаренко. – К: П86 Вид. дім «Шкіл. світ» : Вид. Л. Галіцина, 2005. – С. 12 – 15.
3. Кратохвиль С. Психотерапия семейно – сексуальных дисгармоний / С. Кратохвиль. – М. : Медицина, 1991. – 336 с.
4. Криченко Е. В. Психологические аспекты качества семейно – брачных отношений / Е. В. Криченко, В. А. Терехин // Прикладная психология. – 1999. - № 5. – С. 63 – 74.
5. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту : теорія і сучасна практика : Навчальний посібник / Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – С. 206 – 212.
6. Навайтис Г. Семья в психологической консультации / Г. Навайтис. – М. : Московский психолого социальный институт ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1999. – С. 3 – 14.
7. Обозова Н. Н. Психология конфликта и способы его разрешения / Н. Н. Обозова. – Л. : Центр приклад. психологи, 1991. – 45 с.
8. Сатир Вирджиния Психотерапия семьи / Вирджиния Сатир. – М. : Речь, 2000. – 284 с. – ISBN 5-9268-0004-8.
9. Сысенко В. А. Супружеские конфликты / В. А. Сысенко. – М. : Мысль, 1989. – С. 122.
10. Соловьев Н. Я. Высшая йога / Н. Я. Соловьев // Семейная психология. – 2001. - № 8 – С. 22.
11. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений: Курс лекций / Л. Б. Шнейдер. – М. : ЭКСМО – Пресс, 2000. – 501 с.
12. Эйдемиллер Э. Г. Семейная психотерапия / Э. Г. Эйдемиллер, В. В. Юстицкий. – Л. : Медицина, 1990. – 189 с.
13. Partnership Families: Building the Smallest Democracy at the Heart of society. Occasional Papers Series, 1993, № 6, United Nations. – 36 p.